

Poznatky z Prvního výjezdu Pracovní skupiny – německé hroby (PSF) Chomutovsko (29. srpen 2016)

Účastníci - PSF: Roman Bláha (badatel), Stanislav Děd (oblastní muzeum v Chomutově), Martin Dzingel (Rada vlády pro národnostní menšiny), Jan Mičo (ministerstvo pro místní rozvoj), Milan Pospíšil (sekretariát Rady), Hugo Štěpánek (oblastní muzeum v Chomutově), Renata Weinerová (sekretariát Rady).

Účastníci - místní veřejná správa: Milan Adam (tajemník VNM Chomutova), Dagmar Čadílková (starostka Výsluní), David Ištok (předseda VNM Chomutova), František Jochman (zastupitel Strupčic), Pavla Luftová (správkyně hřbitova ve Strupčicích)¹, Miroslav Ogáseanu (starosta Velké Vsi), Miloš Pavlík (starosta Údlic), Luděk Pěnkava (starosta Strupčic).

Úvod

Výběr obcí ukázal na široké spektrum stavu zanedbaných hřbitovů a přístupu k řešení jejich stavu. Na základě zjištění lze zhotovit určitou obecněji platnou typologii a návrh opatření, kterými by bylo možné prostřednictvím dotačního programu tyto do určité míry zachránit a zachovat v důstojném stavu. Popis je pro přehlednost sestaven podle jednotlivých obcí a v závěru tabelárně zpracován návrh opatření.

Výjezd byl zahájen v 7:00 hod. v Praze a ukončen v 17:30 tamtéž. Obce jsou řazeny chronologicky, přičemž nejprve je uvedena odpovídající charakteristika obce a poté popis hřbitova, pro názornost doplněný o fotodokumentaci.

Pro větší porozumění tématu je uveden v příloze na konci zápisu příspěvek Ing. Stanislava Děda, ředitele Oblastního muzea v Chomutově, přednesený 22. února 2016 na jednání Rady vlády pro národnostní menšiny.

Veliká Ves

Starosta	Bc. Miroslav Ogáseanu		
Zastupitelstvo	Občané pro obec, SNK Patrioti, Krásné obce Veliké Vsi		
Výsledky sčítání lidu	1930	1950	2011
	219	107	288

Zastupitelstvo Veliké Vsi sídlí v obci Podlesice; obec má na svém katastru pět hřbitovů ve velmi rozdílném stavu. Navštívili jsme dva z nich. Zatímco první hřbitov ve Veliké Vsi se nachází na okraji obce, druhý, v Podlesicích, je v poli, bez přístupové cesty.

Na hřbitov ve Veliké Vsi obec letos čerpala dotaci na opravu vnější stěny obvodové hřbitovní zdi (program MZe 16. A. Údržba a obnova stávajících kulturních prvků venkovské krajiny; spoluúčast přes 100 tis. Kč), vloni pak využila dotaci Ústeckého kraje. Vnitřní stěna zdi zůstala neopravena, mj. proto, že jsou na ní umístěny četné náhrobky. Velikovesský hřbitov poukazuje na určité riziko, že ač navenek působí upraveně, uvnitř zůstávají hroby v nedobrému stavu. Může to dokonce urychlit proces likvidace kulturně a historicky cenných objektů, které se mohou (někdy i protiprávně) rychle zlikvidovat bez náhrady. Obec plánuje pokračovat v postupné rekonstrukci zdevastovaných německých hrobů, uvítala by možnost čerpání prostředků z fondů k tomuto účelu zřízených, a to na neudržované hroby

¹ <http://www.znkr.cz/clanek/591-pavla-luftova-ze-strupcic-do-odsunu-jsme-jit-nemohli-na-vystehovani-v-60-letech-jsme-nemeli-dost-penez-a-i-dnes-bych-rada-odesla-uz-je-ale-pozde-/>

a vnitřní část hřbitovní zdi, přičemž u míst, kde jsou uloženy ostatky bez dochovaných náhrobků, by bylo možno umístit alespoň jmenovku s daty narození a úmrtí. Z dotace by se mohla financovat i oprava náhrobků poškozených, vyčištění soch apod.²

Občas místní hřbitov navštěvují němečtí pozůstalí či turisté, naprostá většina německých hrobů je však v tristním stavu. V místě existuje i několik neudržovaných starých českých hrobů.

Obr. 1 Letecký snímek hřbitova ve Veliké Vsi

Hřbitov v Podlesicích je ve stavu již patrně neopravitelném, náletový porost je evidentně již z poválečného období, z té doby jsou patrné i demoliční zásahy na jednotlivých náhrobcích, provedené nepochybně za použití techniky. Zde se nabízí možnost vybudování pietního místa, což obnáší technicky náročnou sanaci náletového porostu (kromě vzrostlých jasanů všude břečťan a další ruderalní květena), zarovnání a osetí povrchu, označení, kde jsou uloženy ostatky bez náhrobků, narovnání dochovaných hrobů apod. Je otázkou, zda to není pro danou obec příliš velké sousto.³

Obr. 2 – Letecký snímek hřbitova v Podlesicích

² Tento hřbitov jsme podrobně nedokumentovali.

³ Bizarnost situace dokresluje setkání s párem srn, jež jsme vyrušili, ze hřbitova vyběhla nejprve srna, proběhnuvší těsně vedle jednoho z přítomných, následovaná štekajícím srncem.

Obr. 3 – Hřbitov u Podlesic

Obr. 4 – Hřbitov u Podlesic - polodetail

Za pozornost na situaci ve Veliké Vsi stojí, že má pět hřbitovů na svém katastru (Veliká Ves, Podlesice, Nové Třebčice, Široké Třebčice a židovský u Širokých Třebčic). Obec patrně nebude schopna řešit stav na všech hřbitovech. Dílčí opravy by potřebovaly hřbitovy ve Veliké Vsi, Nových Třebčicích a oba v Širokých Třebčicích. Takových obcí bude s nejvyšší pravděpodobností víc. Řešením by bylo postupně upravit všechny tyto lokality, je ale otázkou, zda to není příliš velké sousto.

Obr. 5 – Hřbitov u Nových Třebčic (katastr Veliká Ves)

Obr. 6 – Hřbitovy u Širokých Třebčic (katastr Veliká Ves)

Chomutov

Primátor	Ing. Daniel Černý (byl předsedou VNM pozván, ale nedostavil se)				
Předseda Výboru pro národnostní menšiny	David Ištok Bc. Milan Adam (tajemník Výboru)				
Zastupitelstvo	PRO Chomutov, ČSSD, KSČM, ANO, Nový Sever				
Výsledky sčítání lidu	1930 (celkem 33 279)		1950	2011 (celkem 48 328)	
	německá	československá		německá	česká
	27 609	4 449		334	32 125

Z jednání na magistrátu s předsedou a tajemníkem Výboru pro národnostní menšiny vyplynulo, že otázka rekonstrukce německých hrobů na dvou chomutovských hřbitovech (městský hřbitov, hřbitov v Horní Vsi) začala být výborem projednávána již před rokem a půl, a to bez jakéhokoliv zásadního výsledku. Od přeshraniční spolupráce s partnerským městem Annaberg bylo bohužel předčasně upuštěno, a tak zanikl možný zdroj financování a město od zásadního řešení situace odstoupilo. Téma se doposud nepodařilo prosadit na jednání zastupitelstva, němečtí členové výboru jsou situací roztrpčeni, neboť vzhledem k jejich pokročilému věku se obávají se, že důstojné nápravy situace se již nedožijí. Především německé hroby na městském hřbitově jsou v katastrofálním stavu. Ředitel muzea v Chomutově ing. Děd zrekapituloval návrhy na oživení turismu, které muzeum poskytlo městu (např. historická stezka podle seznamu významných osobností nadregionálního významu), které však nikdy nebyly dotaženy, ani nebyly rozpracovány, jak bylo původně slibováno.

Dlouhodobý nezájem politické reprezentace o péči o hřbitovy a nízké povědomí o historii města a její vazby na současnost je charakteristický. Jako by tento zájem končil na náměstí, jež je upravené a s upomínkami na minulost. Možnost důstojné úpravy pohřebních míst zde sice existuje (oprava konkrétních hrobů, informační cedulky o lidech zde pohřbených, zbudování pietního místa s náhrobky), ale město již místa s hroby bez platících majitelů prodává místním bohatým občanům, kteří na těchto místech budují nové honosné hroby pro své nebožtíky.

V rámci jednání bylo navrženo, aby výbor znovu projednal požadavky týkající se rekonstrukce významných německých hrobů a zformulovat usnesení, které předloží zastupitelstvu města.

Jediným počinem z roku 2007 je pamětní cedule německým spoluobčanům, která je umístěna na kameni u vchodu na hřbitov.

Navštívili jsme pouze městský hřbitov, jenž má novou udržovanou část, do níž se přichází přes rozsáhlou zónu hrobů zašlých, bez náhrobků či s jejich torzy. Je otázkou, zda by město přistoupilo na účast v dotačním programu zajišťujícím výše uvedené úpravy, protože podle sdělení zastupitelé KSČM odmítají diskusi o německých předcích *en bloc*. Situaci by mohlo řešit ještě setkání PSF s primátorem.

Obr. 7 – městský hřbitov v Chomutově (letecký pohled)

Obr. 8 – pamětní deska německým spoluobčanům

Obr. 9 – chomutovský hřbitov

Obr. 10 – severní část chomutovského hřbitova

Obr. 11 - dtto

Výsluní

Starostka	Ing. Dagmar Čadílková				
Zastupitelstvo	ODS, KSČM, Česká pirátská strana, ČSSD, Strana svobodných občanů, Otevřená radnice				
Výsledky sčítání lidu	1921 (celkem 1 586)		1950	2011 (celkem 325)	
	německá	československá	275	česká	německá
	1 520	4		144	3

Starostka konstatovala, že život v obci postupně zaniká, protože v místě nejsou pracovní příležitosti. Velké školicí středisko Českých drah, které zaměstnávalo do roku 1990 podstatnou část obyvatelstva obce, po převratu rozprodalo svůj majetek nebo ho částečně převedlo do majetku obce. Ta na údržbu těchto budov nemá prostředky. Často hrozí zborcení těchto budov, obec musí hradit ohrazení kvůli bezpečnosti. Podobná situace se opakovala s kostelem. Je v majetku obce, ale jeho údržba je vzhledem k velikosti kostela nad sílu obce. Hřbitov o velikosti cca 2000-2500m² (cca 100 neudržovaných německých hrobů) je podle paní starostky v nejhorším stavu. Jeho rozloha je značná, přesto paní starostka 2x ročně zorganizuje posekání trávy, a to díky úsilí dvou pracovníků zaměstnaných v rámci veřejně prospěšných prací. Do budoucna si není jistá, zda by využila dotaci MMR na údržbu zanedbaných německých hrobů, protože v rozpočtu není čím dorovnat 30% účast v rámci dotačního řízení. Pochybovala rovněž o podpoře místního obyvatelstva ve věci rekonstrukce hřbitova, protože obyvatelé Výsluní by dali přednost rekonstrukci silnic, které jsou v havarijním stavu.

Obr. 12 – hřbitov ve Výsluní (letecký pohled)

Obr. 13 – hřbitov ve Výsluní (pohled od vrat)

Obr. 14 – hřbitov ve Výsluní (východní partie)

Obr. 15 - hřbitov ve Výsluní (detail)

Obr. 16 - hřbitov ve Výsluní (pamětní cedule)

Údlice

Starosta	Ing. Miloš Pavlík				
Zastupitelstvo	Pro rozvoj Údlic a Přechap, KSČM				
Výsledky sčítání lidu	1921 (celkem 2241)		1950	2011 (celkem 1057)	
	německá	československá	1 182	česká	německá
	2 144	52		768	3

Obec má funkční databázi hrobů.⁴ Využila také letošní dotace od Ministerstva zemědělství ČR v rámci vyhlášeného programu 16 A na opravu hřbitovní zdi údlického hřbitova (oprava vnější i vnitřní strany zdi). Stavební práce na hřbitově byly započaty před 14 dny. Ing. Děd promluvil o etice zachovávání významných hrobových míst pro uchování paměti národa v budoucnosti, odkázal na text Česko-německé smlouvy a nabídl spolupráci s vyhledáváním osobností německého původu. Starosta projevil zájem o informace týkající se možného dotačního programu MMR ohledně údržby zdevastovaných německých hrobů.

Rekonstrukce hřbitovní zdi, zde realizovaná, upomíná na riziko překotného úsilí upravit prostor hřbitova rychle, avšak poněkud bez ohledu na pietu a důstojnou připomínku minulosti. Vedle toho je nutno při případné likvidaci hrobových míst zachovat zákonné náležitosti.

V této souvislosti je nutno zmínit, že ve výše uvedeném spočívá riziko dotačního programu MZe 16a, neboť může rychlou a necitlivou úpravou hřbitovních prostor vést k nevratným škodám, přičemž by zachován zůstal pouze „obal“, a vlastní předmět zájmu – hroby, by byl definitivně zničen. Bylo by z tohoto důvodu asi vhodné s přípravou případného dotačního titulu na „obsah hřbitovů“ neotálet.

⁴ <http://www.ceskehřbitovy.cz/scripts/mapa.php?graveyard=176>

Obr. 17 – hřbitov v Údlicích (letecký pohled)

Obr. 18 – Hřbitov v Údlicích (fotografie stažená z databáze „české hřbitovy“)

Obr. 19 – dtto (detail)

Obr. 20 – detail (pozůstatek náhrobku na zdi)

Obr. 21 – Odložené skleněné náhrobky

Strupčice

Starosta	Luděk Pěnkava				
Zastupitelstvo	Sdružení pro rozvoj obce, ČSSD, KSČM				
Výsledky sčítání lidu	1921 (celkem 1 238)		1950	2011 (celkem 722)	
	německá	československá	858	česká	německá
	989	217		531	5

V obci Strupčice byla zaznamenána pozoruhodná skutečnost: na hřbitově je pohřben ruský voják – zajatec a zároveň se zde nalézá hromadný hrob čtyř německých vojáků zabitých koncem války. Hroby původních německých obyvatel jsou zachovány v relativně dobrém stavu díky péči příslušnice německé menšiny (členky německého spolku).

Starosta obce projevil vážný zájem o informace týkající se možného dotačního programu MMR ohledně údržby neudržovaných německých hrobů, u nichž by v převážné většině šlo o opravu

náhrobků, popř. o informační cedule o pohřbených osobách a opravu hřbitovní zdi. Opravu hromadného hrobu německých vojáků lze financovat z dotace MO.⁵

Obr. 22 – hřbitov ve Strupčicích (letecký pohled)

Obr. 23 – Hřbitov Strupčice, udržovaný hrob

Obr. 24 – Hřbitov Strupčice (padlý ruský zajatec)

⁵ <http://www.valecnehroby.army.cz/>

Obr. 25 – Hřbitov ve Strupčicích (hromadný hrob 4 (5?) německých vojáků z konce války)

Závěr

MODEL	POPIS	NÁVRH ŘEŠENÍ - možnosti
Stav katastrofální [Veliká Ves - Podlesice] ⁶	Hřbitov je mimo dosah obce, chybí příjezdová komunikace, náletový porost zcela pohltil celý proužek uvnitř hřbitova, vstup v podstatě životu nebezpečný	Na místě vybudovat pietní místo se vztyčenými dochovanými náhrobky a informační desku se jmény uložených, popř. s popisem historie hřbitova. Místa bez náhrobků, ale s ostatky - jmenovka, kdo je na místě pohřben (data narození a úmrtí).
Stav standardní, neřešený [Chomutov]	Hřbitov v centru města, ale naprosto mimo zájem politické reprezentace. Nové „honosné“ hroby vedle starých a zašlých, rozpadlé hrobky, to vše ve vstupní části hřbitova. Prázdná orámovaná místa bez jakékoliv informace. Do očí bijící nezáměr...	Bude-li politická vůle, místa bez náhrobků, ale s ostatky - umístit jmenovku, kdo pohřben, existující náhrobky opravit.
Stav standardní, řešený s rizikem neuvážené likvidace [Údlice]	Hřbitov na okraji obce. Opravená hřbitovní zeď zvenku i zevnitř, náhrobky na zdi uvnitř zčásti uchovány, zčásti torza opřena o zeď.	Vybudovat pietní místo s náhrobky, které již nestojí na původním místě, informační cedulky se jmény pohřbených osob.

⁶ Jen pro interní potřebu, posílat bez geografické specifikace.

Stav standardní, obtížně řešitelný [Výsluní]	Hřbitov 50 m za obcí. Na pohled estetické místo ve svahu, jednotlivé hroby zdevastované, na většině míst nelze zjistit, kdo je zde pohřben.	Obec by se vší pravděpodobností nebyla schopna unést ani finanční spoluúčasť na opravě hřbitova. Zde by šlo o narovnání autochtonně umístěných náhrobků, pietní místo s jejich torzy a informační cedule o nebožtících.
Stav standardní, řešený pozitivně [Strupčice, Veliká Ves]	Hřbitov při okraji obce, vypadá zachovale, úprava by zde nebyla ani finančně náročná, ale obec z vlastního rozpočtu by ji nebyla schopna zajistit. Jde o místy narušenou zeď, neudržované hroby a hromadný hrob německých vojáků.	Obec by uvítala finanční příspěvek na opravu hřbitova (částečně hřbitovní zdi, částečnou opravu neudržovaných hrobů a informační cedule o pohřbených).

Příloha

Z vystoupení ředitele Oblastního muzea v Chomutově Stanislava Děda na jednání Rady vlády pro národnostní menšiny dne 22. února 2016

Martin Dzingel v.r.
předseda PSF, místopředseda Rady

Zpracovali Pospíšil, Weinerová

Z vystoupení ředitele Oblastního muzea v Chomutově Stanislava Děda na jednání Rady vlády pro
národnostní menšiny dne 22. února 2016 (bod 3)

... Situace německých památek v pohraničí je zcela specifická, především v důsledku odsunu/vyhnání německého obyvatelstva po 2. světové válce. Devastace šla ruku v ruce s postupným zánikem sídel v krajině. V okrese Chomutov zaniklo do dnešního dne 107 obcí a osad. V naprosté většině jde o památky, které jsou českou veřejností považovány za české, ale jsou spojeny právě s německým kulturním dědictvím. Je tedy zřejmé, že tady existuje nejen český, ale zcela oprávněně i německý zájem na jejich zachování. Existují různé záchranné iniciativy, např. v rámci Česko-německého fondu budoucnosti, z finančních zdrojů Norských fondů EU apod. Problémem však je nedostatečný finanční rozsah těchto dotací i nedostatečná vůle k jejich uchování. Chce-li být stát považován za civilizovaný, pak má za povinnost udržovat místa posledního odpočinku minulých generací - lhostejno zda českých či německých. Nejde pouze o stavební práce a údržbu, ale i o podmínky individuální občanské péče, legislativní, vzdělávací, rodinné a společenské. Český stát rozhodnutím o odsunu/vyhnání Němců převzal nejen jejich majetek, ale převzal i trvalé a nekončící povinnosti – mimo jiné i péči o hroby a hřbitovy. Původním vlastníkům znemožnil o ně pečovat tím, že na desítky let uzavřel hranice a upřel tím prakticky celé jedné generaci právo na možnost kontaktu se svými předky. Nejen jedné generaci vyhnanců, ale zamezil i vytvoření přirozeného vztahu jejich dětí k původní vlasti. Porevoluční pokus zákonem č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví legislativně ošetřit prodeje a devastace hrobů a celých hřbitovů pouhým vyvěšením oznámení na vývěsce správy hřbitova, je formálním pokusem přeskochit do jakýchsi zdánlivě normálních civilizovaných poměrů, aniž by byly vzaty v úvahu neopravitelné důsledky desetiletí přerušení kontaktů a byla přijata speciální opatření na tuto skutečnost reagující. Dochází tím k *de facto* zákonem posvěcené likvidaci těchto míst. Existuje sice stále řada občanských a samosprávných iniciativ - teritoriální rozprostření zmíněných oblastí je však nad síly těchto spolků.

Jak tuto situaci reflektuje německá strana? Tajemník Sudetoněmeckého krajanského sdružení Christoph Lippert se v roce 2015 vyjádřil takto: „...pokládám za naprosto oprávněnou vizi, že jednoho dne český stát převezme odpovědnost za trvalé zabezpečení všech ještě existujících německých hrobů a pamětních míst. Myslím, že je tím povinen ke svým krajanům, se kterými před 70 lety krutě jednali. Ale než to bude tak daleko, je odpovědnost za německé hroby jednoznačně na nás, sudetských Němcích.“ Spoléhat, že někdy v budoucnu český stát převezme tuto odpovědnost, je pošetilé. Nejde pouze o stavební památky, ale jde o svatá pole, místa kulturní hodnoty a paměti. To je úkol např. i pro Výbor pro národnostní menšiny města Chomutov. Zároveň se jedná o záležitost vztahu mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo. V kulturní oblasti formuluje určité cíle dokument, který specifikuje i povinnosti státu bez ohledu na politickou reprezentaci. Jde o již zmíněnou Českoněmeckou smlouvu o dobrém sousedství z roku 1992. Z této smlouvy jsou nejdůležitější dva články: Článek 24, odst. 3 „Smluvní strany budou pečovat zejména o místa a kulturní památky nacházející se na jejich území, připomínající události, kulturní a vědecká díla druhé strany, a umožní k nim přístup. Uvedená místa a památky jsou zákonem chráněny“. Článek 30, odst. 1 „Smluvní strany prohlašují, že československé a německé hroby, nacházející se na jejich území, budou stejným způsobem uctívány a chráněny, a péče o ně bude umožněna“. V současné době dochází v krajanské agendě k dialogu obou stran, např. jednání Česka a Bavorské země o naplňování kulturní dohody nebo podpis memoranda mezi ministry ČR a Bavorska ze dne 4. května 2015. Rada by jménem německé národnostní menšiny a krajanské obce měla uplatnit oprávněný požadavek, **aby německé hřbitovy a hroby požívaly jako celek zvláštní statut jako významná místa sudetoněmecké a české kultury**. K jejich výčtu je třeba využít dokumentaci českých institucí a podporovat příslušná fóra. S ohledem na výše řečené důvody je třeba žádat, aby česká strana plnila závazek takové péče zahrnující legislativní úpravu platných předpisů i vyčlenění finančních prostředků, a pokud to bude třeba konkretizovat ustanovením smlouvy, zvláštním výkladem či úpravou. Nejde o nový požadavek, k tomu se česká strana zavázala podpisem smlouvy. A to právě pro ty případy, kdy je záchrana hřbitova nad síly jedince nebo spolku či obce. Je třeba dojít k závěru, zda jsou ustanovení česko-německé smlouvy využitelná či ne.